

HAMMARBY-SKARNÄCK HEMBYGDSFÖRENING

HEMBYGDSVANDRINGAR MED SKARNÄCKS HEMBYGD

30 juli 2017, Hembygdsvandring i Skarpnäcks koloniområde

Av Torbjörn Hallström

Fotograf: Lennart Elovsson

Länk till filmen i Youtube (38 minuter):

<https://www.youtube.com/watch?v=OUdSmMUVFb0&t=4s>

Torbjörn Hallström välkomnar en försvarlig skara, ca 50 personer, som samlats vid infart 1 till Skarpnäcks Koloniområde. Här är också kolonisterna Barbro Hård och Ann-Katrin Isaksson som ska ledsaga oss genom området. Skarpnäcks Koloniområdet är en av de största i Sverige. Skarpnäcks stadsdel har ett flertal kolonier med 1500 lotter och ca 750 s k fritidsträdgårdar. De är tillsammans stadsdelens främsta attraktion, särskilt nu när sommaren är som vackrast.

Det äldsta området är Dalens Koloniområde, nu reducerat till 40 lotter. Sedan finns fler, Listudden, Orhem och Skrubba. Här finns 554 stugor, på ganska stora tomter, i snitt på ca 350 m². Stugorna har generösa mått totalt ca 40 m² tillåts inklusive förråd. Området täcker knappt 19 hektar. Området bebyggdes i tre etapper från 1936 till 1941.

Nu förflyttar vi oss till en P-plats en bit bort vid Skarpnäcks Koloniväg. Här låg en av områdets konsumbutiker.

I en anekdot från 1840-talets Tyskland, där det redan då fanns koloniområden, kommenterar två välklädda herrar åsynen av området, den ena säger att det här måste vara ett ineffektivt sätt att producera mat på, varpå den andra kontrar med ”men det är ett effektivt sätt att producera lycka på!” Kanske detta är skälet att en kolonilott också kan kallas en lycka.

Ordet koloni betyder närmast odlingsområde, och det har funnits åtminstone sedan antiken. Medeltidens städer var oftast omgivna av murar, och där innanför fanns inte plats att odla. Därför var odlingslotter utanför murarna vanligt vid denna tid, och är väl grunden till den struktur vi kan se här.

I modern tid är kolonier en följd av urbanisering och industrialisering, som började i Tyskland under tidigt 1800-tal med syfte att motverka nackdelarna med industrialiseringen och att folkmängden koncentrerades till städerna. En föregångare var den tyske läkaren och folkhälsoförespråkaren Moritz Schreber, som även blev förebild för koloniträdgårdar i Sverige. Efter hans idéer finns idag över en miljon kolonilottar i Tyskland.

Här hos oss blev frågan akut under slutet av 1800-talet, med en tredubblad folkmängd i Stockholm, svår trångboddhet och usla sanitära förhållanden. Genom riksdagsmannen och kvinnosakskvinnan Anna Lindhagen kom beslut att anordna koloniområden i Stockholm och i andra städer. Hon inspirerades av motsvarande i Köpenhamn. 1906 startade hon Stockholms Koloniträdgårdsförening, med områden bl a i Eriksdalslunden och i Barnängen. Anna Lindhagen och kretsen kring henne i föreningen var högt uppsatta personer i samhället, med

ett socialt engagemang för den arbetande befolkningen i staden. Bland andra var prins Eugen medlem.

På initiativ av Annas bror, stockholmspolitikern Karl Lindhagen, kom Stockholm stad att ta över huvudmannskapet för de kring 1920 bildade koloniområdena, cirka 2000 lotter, och för att besluta om nya områden. Samtidigt fanns krafter att lägga ned en del områden på platser där det hellre efterfrågades bostadshus i stadens mer centrala delar. Karl var också mannen bakom beslutet att avsätta de stora koloniområden som bildades dels i Riksby och dels här i Skarpnäck.

Här hade staden nyligen förvärvat Skarpnäcks gårds marker, vilket underlättade beslutet som skedde 1931. Efter omfattande anläggningsarbeten med dränering, vatten och avlopp och detaljplanering erbjöds lotterna till försäljning 1936. Villkoren var hårt uppstyrda, det fanns ritningar till två typhus, ritade av ingenjören Gustav Edström, anställd på koloniträdgårdsexpeditionen.

I området syns tydligt att dess norra del, med 240 lotter, finns bara hus enligt dessa ritningar, som inspirerats av det då ledande arkitektoniska idealet funktionalismen. I den södra delen, som byggdes senare, fanns större valfrihet vilket gav variation i utformningen. Många av dessa hus var flyttade från en koloni i Valla i Huddinge, som lades ned vid denna tid. De var utformade i en funktionalistisk stil.

En arbetare hade vid denna tid en månadsinkomst kring 250 kronor i månaden. Materialet till ett typhus kostade cirka 700 kronor, varav ungefär hälften kunde lånas av staden. Vissa av husen kunde levereras i form av förtillverkade element. Alternativet var att bygga själv med ledning av typritningar som kostade 35 öre. Virket kunde vara av skiftande slag, många hus är till en del byggda av skräpvirke från sockerlådor eller från emballage från GM:s bilfabrik i Hammarby. Kontrollen av det byggda var dock sträng. Även trädgårdsanläggandet var föremål för regler och kontroll, var fruktträd skulle planteras och liknande.

En jämförelse med idag, när en stuga efter långt köande kan fås för ungefär 80 000 kronor, pekar på att det fortfarande är högst rimlig kostnad att bli kolonist, runt tre månadslöner efter skatt.

Eric Cronsioe var en mångårig förkämpe för Skarpnäcks Koloniförening, ordförande i flera omgångar under 1940 -1960-talet och sedermera hedersordförande till sin död 1977. Han var en duktig förhandlare i ärenden med staden, som flera gånger framfört planer som hotade områdets existens, särskilt under miljonprogrammets dagar. Ett resultat blev ett 30-årigt arrendavtal, som gjorde att det blev mer angeläget att hålla husen i gott skick.

Vi ska nu vandra längs en väg med hans namn, huvudgatan i området. Vi står nu vid det s k klubbhuset, som tidigare var en av tre konsumbutiker i området. Detta var den största, som 1955 till och med blev snabbköp. Butiken där vi startade vandringen var av enklaste slag, och saknade el. Färskvaror förvarades därför i jordkällare, och mejeriprodukter kylades med is. Snabbköpet stängdes 1966, när bebyggelsen av Norra Sköndal och nuvarande Hemköpsbutik gjorde denna sommarbutik överflödig. En liten kiosk fanns dock kvar här i några år.

Det blev klubbhus istället. Med 550 butiker var det här en sommarstad för kanske 2000 personer, vilket medförde ett stort antal föreningsverksamheter. Bland annat, under många år,

en damklubb med omfattande verksamhet. Att damerna bjöd stadsfullmäktiges ledamöter på en god lunch här vid något tillfälle kan ha bidragit till stabila relationer med stadens styrande.

På vägen hit passerade vi Snårtäppevägen, ett talande namn från tiden då Skarpnäcks gård brukade marken här. Snårtäppevägen var sydgräns för områdets första etapp, med 240 enhetliga stugor. Området närmast söder därom bebyggdes till stor del med stugor som flyttats från andra områden i samband med att dessa slopades, vid Skärmarbrink, delar av Dalen och vid Björken (där Nytorpsskolan nu står).

Barbro Hård fick frågan om vad klubbhuset används till idag. Styrelsens kansli och styrelsemöten, fester, hantverkskvällar på onsdagar är exempel. Verksamhet bedrivs också på festplatsen, dit vi nu förflyttar oss. Här finns dansbana och föreningshus.

Under 40-talet föreslog staden att koloniföreningen skulle ombildas från ideell till ekonomisk förening och själva ta över ansvaret för underhåll, kontroll och administration, som hittills hade medfört betydande kostnader för staden. För att få till en överenskommelse bringades staden att investera i ett föreningshus, dansbana, bodar av olika slag med mera, och ombildningen skedde i början av 50-talet. Än idag är den här festplatsen lik en folkpark, med ganska stora arrangemang. I fjol var här exempelvis ett midsommarfirande med uppåt 5000 personer, rätt imponerande.

Vi ska nu avsluta vandringen genom att bege oss längs Ryssbodavägen och upp till Karl & Christinas café i Pungpinetorget och en avslutande kaffepaus. Ryssboda var ett torp tillhörande Sköndals gård. Ett annat torp var Pottmyra, som låg där Hemköps butik är nu, och som inte har fått ge namn till en väg. Pottmyra-torpet finns fortfarande kvar, men är flyttat till Ornö i södra skärgården.

Ryssbodatorpet fanns kvar ända tills Norra Sköndal bebyggdes. Där fanns även ett trädgårdsmästeri, mycket lägligt för alla kolonisters behov av växter.

Refererat av

Hans Severinson